

Az ezredforduló utáni magyar költészet főárama abban különbözik az őt közvetlenül megelőzőtől, hogy nem a poétikai funkcióban keresi az emlékezetes esztétikai mintákat, illetve nem ezekhez képest – ironikusan – akar megszólalni.

72 Payer Imre

SÁMÁNBESZÉD

– MOST

Áfra János: *Rítus*

A pszichiátria hermeneutikájából értelmezve, amíg a kilencvenes évek szemlélete antiparanooid volt, tehát ellenségesen szemlélte a megalomán jellegű, énkítógító megszólalásokat, addig az ezredforduló utáni költészetben – nem

politikai, hanem antropológiai képpel élve – egy demokratikus olvasztótéglyszerű közegben egymás mellett, egyenlően létezhet Napóleon, egy kishivatalnok, egy indián harcos, egy kismama, egy takarítónő, egy üzletasszony, egy hajléktalan, és így tovább. A digitális kor virtuális ontológiájában ez még inkább megsokszorozódhat. Ez a fajta beszédhelyzet már nem szándékosan kicsinyíti beszédhelyzetét és lehetőségét, szubjektumát, inkább eredendően vet számot a költői megszólalás nyelvi feladatával egy zéró versszerűségi alapról indítva. Nem véletlen, hogy a fiatal költők többsége inkább a versgrammatika újraírásában érdekelt, nem az irodalmi hagyomány affirmatív vagy iterabilitásos, nem identikus ismétlésében. Nem egy esztétikai funkció azonosuló megerősítése vagy kritikai viszonylagosítása a cél, hanem a nyelv totalitásában megformálni egy olyan beszédátváltot, amelynek igazságképző érvénye van, illetve ezt viszi színre.

A nyelviség eme nyitott közegében Áfra János egy archaikusnak tűnő beszédmodot hozott létre új, *Rítus* című kötetében. De ez nem folklór, nem szociográfia, nem irodalomtörténet, hanem egy lehetséges azonosulás modellje. Áfra János magas színvonalú könyve az archaikus szertartások igazságvágyát mondja újra egy a nagy elbeszélésekben hitét veszített korszakban. Az én szertartásokon keresztül létesülhet, ehhez kapcsolódnak azok a beszédaktusok, amelyek előállítják. A vagy felszólító módú, vagy tárgyias helyzetleírások sorozatai nem a lélek, hanem a szertartások mágikusan ceremoniális közegében létesítik a lírai ént mint jelentéscentrumot. Érzéletek részletező kimondása, az észleletek montázsszerű grammatikája a felsorolás retorikájában adja azt a világot, amelynek az élet nyelv általi megteremtése adja a keretét és lehetőségfeltételét. Visszatérés a nyelv forrásvidékére, a mondáshoz, ahol és amelyben és által a leíró és cselekvő funkció egymástól szétválaszthatatlan és a mondás alanya modern értelemben személytelen, archaikus értelemben sámánszerű, és beavatásában maga az olvasó-hallgató lehet beavató és beavatott egyszerre a beavatás eseményében. A rítusnak,

vagyis szanszkrit értelemben, kötött rendnek itt azonban nincs metafizikai origója, ezek a versek most, a 21. században szólnak, hatnak, a vállalkozás kísérlet, nem vallásalapítás. Ugyanakkor nagyszabású, világalkotó, már a cikluscímek is a négy évszak kozmikus körforgására utalnak. A versek még jobb megértése végett azt a különleges alkotáslélektani szempontot is érdemes megemlíteni, hogy a kötetben szereplő versek létrehozásához a mindennapi ügyektől megtisztult, olyan tudatállapot hozandó létre, amely eléri az elme teljességének aktivitását annak világgal való találkozásában. Megemlítené még az is, hogy a közelmúltban egyre érvényesebbé válnak a „testpoétika” értelmezési perspektívái, amelyek a nem racionalisztikus, biológiai mechanizmusok leképeződéseként és alakítójaként értik a jelentésadást. A lírában a nem-diszkurzív vagy nem-racionális tartományoknak a történeti feltárása zajlik, amely a pathosz, a trauma és a szertartásos ismétlés elemeivel függ össze, ezeken alapul. Az ekphraszisz, a motorikusság leírásának alakzata, sőt a kameraszem-optika által létesített tér leírása egyként inspiráló erőként működött – ahogy azt a kötet végén megnevezett társművészeti ihletforrások is mutatják. Mindezzel összefüggésben a művek a diskurzus mint hatalommal is bíró szervezett beszéd és szövegegyesség genealógiáját keresik – feltámasztva ennek érdekében egy modernség előtti jelentésadási folyamatot egy modernség utáni diskurzív térben. S ennek mindig a nyelvi megelőzőségű keletkezés művészi világigazságában van szerepe. Alapvetően a születés és halál misztériuma köré íródtak a versek. A kettő között létajándékként kapott idő felelőssége köré. Az idő és tér összevegyül a geometrikus jellegű asszociációkat megjelenítő költeményekben, a sámánizmus újramondásában összekeveredik a tekintet, a tapintás, sőt az emésztés kódja az identitásváltáshoz vezető performatív beszédaktusban. Nem a külső tényt mondják képpé, hanem a vers-tekintet mozgását, szerkezetét, amely allegorikus széttagoltságban teszi hozzáférhetővé a természet tapasztalatát. Például a *Testcsere* című versben, amelyben indokoltá válik a modern érvénytelenítése a világ és megértés ősi és egyben új elrendezésében. Ez a rend statikus és kényszeresen szabályozott. Az ember természeti-esítése nem a romantika lélek, képzelet médiumán keresztül történik meg, hanem a formalizált rítus külsődlegessége által. Nem fejlődés van benne, hanem kinyilvánító kvázi-megszentelés.

Az egyes ciklusokat megállás nélkül érdemes végigolvasni, a lezáró rímes, strófás, kurzívval nyomtatott záró-összegző versig, amely erősíti a mágikus hatást. Kötött formája nem a Nyugatos hagyományt idézi, hanem a varázsmondások ősi emlékét a kétezres években, a digitalitás korában, töprengésre készítette ezzel is az olvasót. Az elemi létesemények számítanak.

A lírai főhős mibenléte őseitől érkezik, megszületik, párjára lelven családot alapít, gyermekei születnek, mágikus képekben érti át önmagát a civilizációtól és kulturális kódtól megtisztított életben.

74 *Ha mégis előbb érnétek el
a narancsosan izzó szirmokat,
láthatóságotok súlyát levetve
érteni kezdték az állatok nyelvét,
újraélednek ősi mondatok
Mikor a belétek oltott láng
a várt ragyogás biztosítéka lesz,
bebocsájtást nyertek az igézetek kapuján.
A rontó erők hatalmukat veszítik
a nyárközéphez érő igazak felett,
éjjel örömtüzek ébrednek,
illatos virágokat és füveket
füstöltök következő fürdőitekhez,
és a bátortalan kívánságokról
leoldódnak a görcsök táncotok
kötelékében.*

(A legrövidebb éj)

Fontos, hogy a *ritus* a traumával rokon. Olyan határzóna, amely a lét szó előtti értelmét a szó születésébe vonja. A nem-léttel megtámogatva. Ennek a történesnek méltóságát szóltatják meg Áfra János költeményei. Olyan részek egybe-nyilatkoztatása ez a költészet, amely részeknek sosem volt egésze, a kimondás egésze és kvázi-szakrális ismétlése adja meg az egységét és egyediségét.

*Legyen az ég a közönyösség köre,
ahol a láthatatlanok váraoknak,
legyen a föld az érzések gyűrűje,
ahol testek épülnek, bomlanak.
Adj időt, hogy e mozgáson keresztül
szétszálazódjon a lehetőségek sora,
melyek megidézrik százezer arcod.
Tenyésszen vágy, ösztön és félelem,
és ne lásson át senki nélküled
a szeszélyesnek álcázott életen.*

*Alakítsák szabadon, de sose uralják
kígyózó sorsukat leszakadt sebeid,
hisz minden döntésük azt táplálja,
ami benned múlhatatlan.*

*A kapcsolódásokat építő akarat
a gyógyuló kevesek kiváltsága lesz,
és ők torzítva bár, de ismétелgetni
kezdik a mértékadó mondatokat,
megtérve rejtett formáidba.*

(Valaki után)

A mágikus gondolkodásra jellemző képszerűség. Ahogy fentebb írtam, olvasztótégelyszerű közegben szól hozzánk a kötet, irodalomtörténeti előzménye – közvetett módon – Oravecz Imre *A hopik könyve* című kötete is lehet. A számos lehetséges szöveg mellett egy kidolgozott érvényes változat. Az archaikusság óhatatlanul kívüli nézőpontot is kap. Kíváncsian várom, a *Rítus* egy sorozat első része-e a szerző pályáján, avagy egy kitérő, magas színvonalú esemény. (*Kalligram, Bp., 2017*)

